

РОЛЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ІСТОРІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Постановка проблеми. Утвердження незалежності України, становлення громадянського суспільства, формування його ідеології відбувається в умовах бурхливого зростання інтересу до історичного минулого нашого народу. Виникає закономірність того, що до активного політичного життя суспільність може бути готовою завдяки знанням історії, культури, усвідомленню ролі своїх провідників та діянь певної історичної постаті. Зазначене ставить перед історичною наукою завдання тісно зв'язати минуле з сучасним, відтворити шляхи еволюції історичних явищ, показати історіографічний процес в Україні як невід'ємну частину світового розвитку історіографії.

Метою статті є аналіз діяльності М.Грушевського як історика, політика та державотворця задля відновлення історичної справедливості та увіковічення його пам'яті.

Для цього необхідно реалізувати такі **завдання**:

- проаналізувати основні аспекти біографії;
- визначити основні напрямки дослідницької та пошукової роботи науковця;
- здійснити ретельний аналіз діяльності М.Грушевського як політика та дати належну оцінку його рішенням у державотворчому процесі;
- розвінчати міфи та помилкові судження щодо його постаті.

Народився Михайло Грушевський 29 вересня 1966р. в місті Холм, в родині педагогів із старовинного роду. Михайло Грушевський виріс на Кавказі – спочатку в Ставрополі, а потім у Владикавказі.

З 1880 навчався у Тифліській гімназії, а в 1886-90 – на історико-філологічному факультеті Київського університету.

Протягом 1897–1898 років М. Грушевський пише I-й том своєї фундаментальної праці – «Історія України-Руси», наприкінці 1898 р. ця робота була надрукована у Львові. Незабаром Грушевський видає ще два томи своєї праці. Ця робота була щиро прийнята в Галичині, проте заборонена російським урядом.

Політичну діяльність Михайло Сергійович Грушевський розпочав у Галичині, де в 1899 р. став одним з засновників Української Національно-Демократичної партії. В роки першої російської революції багато часу проводив на Наддніпрянській Україні.

В 1907 р. Грушевський організував і очолив Українське Наукове Товариство у Києві. В 1908 році продовжуючи свою політичну діяльність, став одним з ініціаторів створення і головою Товариства Українських Поступівців, яке об'єднало більшість українських партій та національно-громадських організацій і мало на меті створення автономії України. В цей період Грушевський видав ряд публікацій щодо українського питання – «З біжучої хвилі» (1906), «Визволення Росії і українське питання» (1907), «Наша політика» (1911), «Вільна Україна» (1917).

4 березня 1917 року в Києві засновується Українська Центральна Рада. 20 березня 1917 року Центральна Рада у Києві заочно обрала Грушевського головою (одноставно обраний 19 квітня 1917 року на Всеукраїнському національному конгресі). Грушевський приєднався до Української партії соціалістів-революціонерів.

Був одним із засновників громадської міжнародної організації – комітету незалежної України та заснував Український соціологічний інститут (УСІ; діяв спочатку в Празі, потім у Відні). В цей час Грушевський переглянув свої погляди з питань державного будівництва. Запропонував концепцію української національної держави-республіки з безкласовим соціальним ладом («Початки громадянства. Генетична соціологія», 1921).

Наприкінці 1934 року Грушевський відпочивав у одному з кисловодських санаторіїв і несподівано захворів на карбункул. Операцію цю провів головний лікар місцевої лікарні, котрий хірургом не був. Перед цим він відмовив Грушевському в проханні бути прооперованим його давнім і перевіраним другом. Михайло Грушевський помер 25 листопада 1934 року.

Похований на Байковому кладовищі Києва (ділянка №6, біля Вознесенської церкви). Автори пам'ятника скульптор І. В. Макогон і архітектор В. Г. Кричевський.

Дуже прикро чути думки, що омріяна століттями незалежність України була втрачена на початку ХХ саме через недалекоглядність Грушевського. Проте, слід зауважити, що він не мав у своїх руках усієї повноти влади для встановлення одноосібного правління, як це зробив

Ю. Пілсудський у Польщі. Так від дотримувався демократичних ідеалів, і не став на шлях тираній, як це сталося у більшості країнах Європи у післявоєнний період.

І сьогодні віддаючи повагу М. Грушевському як видатному вченому і публіцисту автору близько 2000 наукових доробок, його справедливо можна вважати фундатором української державної політики, який робив все від нього залежне, аби нормалізувати стосунки між народами, що населяли українські землі та законними методами домогтися створення національної держави, яку би визнала повсюдна світова спільнота.

Основне місце в концепції державотворення, розробленій вченим, займала проблема автономії України в складі Російської республіки. У своїй роботі «Хто такі українці і чого вони хочуть» він так характеризує значення автономії для майбутньої української держави: «Домагання народоправства і суто демократичного ладу на Україні в відокремленій, «незмішаній» автономній Україні, пов'язаній тільки федеративним зв'язком чи то з іншими племенами слов'янськими, чи то з іншими народами і областями Російської держави - це наше старе гасло, підняте ще в 1840-х роках найкращими синами України...».

Закликаючи до побудови автономії України у складі Російської федеративної республіки, М.Грушевський чітко змалював, якою саме повинна бути ця автономія, тобто виділив ті основні риси (або принципи), на яких ця автономія мала бути побудована:

1. Свобода, причому не лише для України, але й для всіх народів Росії, свобода «висловлювати свої гадки живою мовою і друкованим словом, збиратися на зібрання і обговорювати свobodно всякі справи, зв'язуватися в товариства і союзи, не питаючися на те нічийого дозволу».

2. Окрім свободи, необхідною умовою є рівність всіх людей: «однакове право повинні мати пани, мужики, просвіщенні і прості, чоловіки і жінки, якого хто б був народу і віри».

3. Загальне, рівне, пряме й таємне виборче право, треба, щоб голосування було таємним, «письменним, щоб не можна було знати, хто за кого голосував»

М.Грушевський не просто хоче широкої автономії України, а й бажає, щоб держава, до якої Україна входитиме, була федеративною, тобто, щоб це була федеративна, демократична російська республіка.

М.Грушевський не приховував, що запровадження федеративного ладу в Росії приведе до ліквідації колишніх привілеїв, панівного становища російської нації в імперії. Однак він вважав це цілком виправданим і необхідним не лише для пригноблених в минулому націй і народів, але й для самих росіян.

Виборюючи автономію України, провідники української революції водночас враховували багатонаціональний склад населення регіону, дбали про те, щоб у майбутній демократичній Україні представники будь-якої національності мали необхідні умови для свого повнокровного життя, для вільного розвитку. Особливо наполегливо і невтомно М.Грушевський виступав проти лозунгу «Україна тільки для українців», який нерідко трактували як заклик до представників інших національностей забиратися геть з України.

В автономній Україні мали бути забезпечені права національних меншин, оскільки повнота національного життя, що її добивались для українського народу, не повинна поглинути інших народностей і обмежувати їх змагання до вільного розвитку своєї культурної і національної стихії. Забезпечити права національних меншин М.Грушевський вважав за потрібне, по-перше, шляхом прийняття їх мови в зносинах з урядами і органами самоуправи в тих округах, де ці народності становлять певний національний мінімум; по-друге, наданням можливостей навчатись рідній мові; по-третє, створенням культурних і релігійних товариств і установ.

Такими були погляди М.Грушевського на українську державу в складі Російської федеративної республіки на початку 1917 року, в перші місяці Лютневої революції, коли повіяв вітер свободи і здавалося, що Росія може бути демократичною республікою, а Україна буде розквітати серед таких само автономних держав в рівному союзі. Але Тимчасовий уряд ставився підозріло до політичних домагань українців, до діяльності Центральної Ради, її програми і тактики. Коли стало зрозуміло, що ніякої автономії Росія не допустить, а надто вже після того, як у Петрограді прийшли до влади більшовики, програма Центральної Ради, погляди самого М.Грушевського на відносини з Росією змінились.

Тому М.Грушевський мріє вже не просто про автономію в складі Російської республіки, а про Україну Велику, «велику не територією чи багатством, чи пануванням над іншими, а велику соціально-моральними вартостями».

На думку вченого, Україна не може йти второваними шляхами – ні тими, які силоміць нав'язувалися Московським урядом, ні тими, якими йшли держави Заходу, тому потрібно

йти тією дорогою, яку вказали реальні обставини життя. Це і є відповідь на запитання, чому такий прихильник федеративного устрою, як Михайло Грушевський, прагнув побудувати незалежну українську державу.

Проаналізувавши основні закони, які прийняла Центральна Рада за час свого існування, можна зробити висновок, що в багатьох із них ми знаходимо відбиток державницько-правової концепції М.Грушевського, зокрема, його поглядів на федерацію і автономію, наприклад, в законах «Про національно-персональну автономію», «Про виборче право», «Про громадянство», в Конституції УНР як основному законі та інших законодавчих актах.

Можна погоджуватися чи не погоджуватися із ученим, шукати в його поглядах помилки чи недоречності, але незаперечним є його внесок у розвиток української держави і права. Можливо, варто звернутися до праць Михайла Грушевського зараз, коли ми намагаємося побудувати незалежну демократичну правову Українську державу.

Вигадки та міфи. У сучасній українській історичній науці існує міф про Грушевського – президента УНР, запроваджений Дмитром Дорошенком. Міф прижився в публіцистиці й у науковій літературі.

З погляду формального, юридичного, а відтак і наукового, Грушевський не був президентом Української Народної Республіки. Такої посади в УНР не існувало, також її не передбачала Конституція, яка була ухвалена в останній день функціонування Центральної Ради. Невідомий жодний акт, учинений Грушевським як президентом УНР.

Водночас кваліфікація Грушевського «президент Ради» була тоді досить поширеною, особливо в газетних публікаціях. Це ймовірно пов'язане з тим, що ще одне значення слова президент – голова. Зокрема Грушевський послуговувався візиткою, де був напис французькою мовою «President du Parlement D'Ukraine» (президент парламенту України – тодішній відповідник сучасного Голови Верховної Ради України), а також пізніше підписувався «бувчий президент Української Центральної Ради». В протоколах засідань Ради він називався українським словом «голова». Таким чином Грушевський був не головою УНР, а головою Центральної Ради УНР.

Жовті, сині і блакитні кольори супроводжують історію українського народу з давніх-давен – часів поклоніння сонцю й небу. Знав про це і Михайло Грушевський, який у 1918 році разом з геральдистами розробив головний символ української державності – прапор. І був він жовто-синій, а не такий, яким виглядає сьогодні.

Саме така послідовність кольорів сягає корінням далекого минулого – часів герба Галицько-волинського князівства – золотого лева в синьому полі, який з'явився у другій половині XIII століття. Тому, я вважаю, що для відродження та побудови нової української європейської держави нам потрібно просто «перевернути» прапор у правильне положення, і тоді усі біди та незгоди, які переслідують нашу державу протягом усіх років незалежності зникнуть самі по собі...

У перші роки незалежності України особливо сильним був міф про Михайла Грушевського як невдачу у державотворчому процесі. Ці звинувачення посипались на його постать за його демократичні погляди та ідеали на шляху здобуття до самостійності України. Сучасники називали його занадто «лояльним» та «поміркованим» у питаннях відносин із тимчасовим урядом Російської імперії.

Однак, його діяльність на політичній авансцені є важливим кроком для досягнення віковичного прагнення українського народу до незалежності. І тому, вдячні нащадки на зорі незалежності у 1994 році у Львові урочисто відкрили пам'ятник цьому великому українцю, який розташовується на проспекті Т. Г. Шевченка, адже Грушевський був професором кафедри історії Львівського університету, старий корпус якого знаходиться неподалік на вулиці Грушевського. Виготовили його з бронзи та граніту

У столиці точилися дискусії щодо необхідності спорудження монумента. Найбільше критикував цю ідею прокремлівський ідеолог Олесь Бузина, який зневажливо відгукувався не тільки про грушевського, а й про інші відомі українські постаті. Однак все ж таки, міська влада урочисто відкрила погруддя академіка у грудні 1998 році на сьому річницю референдуму про незалежність України.

Таким чином, з метою відновлення історичної правди та з нагоди відзначення 150-річчя від дня народження відомого українця вагомим є широке залучення учнівської молоді до вивчення діяльності М. Грушевського не тільки як науковця, але й невтомного борця за відновлення української державності.

Висновки. Особистість Грушевського як основоположника української історичної науки є прикладом непохитності ідейних переконань на шляху до істини, тому, я вважаю, що

він гідний носити горде звання «Першого» Президента України, і заслуговує, щоб його портрет висів у кабінеті нині діючого Президента України Петра Порошенка так як це прийнято в інших країнах, наприклад, у США – зображення Джорджа Вашингтона споглядає на свого наступника у Білому Домі.

«Біда України в тому, що нею правлять ті, кому вона не потрібна!». Цей вислів Михайла Грушевського у 1918 році, на превеликий жаль, не втрачає своєї актуальності і сьогодні...

Література

1. Бурлака Г. Літературна творчість Михайла Грушевського // Дивослово. – 2009. – № 1. – С. 48-54.
2. Бурлака Г. Літературно-критична спадщина Михайла Грушевського: джерелознавчі знахідки / Г. Бурлака // Слово і час. – 2008. – № 6. – С. 77-82.
3. Войтко, В. Перший президент України [Текст] : [Михайло Грушевський] / В. Войтко // Журавлик. – 2009. - №8. – С. 6-7.
3. Грушевський Михайло Сергійович [Текст] // Котляр, М., Кульчицький, С. Шляхами віків: довідник з історії України / М. Котляр, С. Кульчицький. – К.: Україна, 1993. – С. 125.
4. Ідзьо, В.С. Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії у першій чверті ХХ ст. [Текст] / В.С. Ідзьо. – Львів: Сколом, 2007. - 64с.
5. Гурик М. М. Грушевський про вплив Магдебурзького права на розвиток українських міст ХVI – ХVІІст. Михайло Грушевський – погляд із сьогодення / Гурик М. // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного інституту. Серія: Історія. – Випуск 5. – Тернопіль, 1997. – С.217-220.
1. 6. Гончарук, Т. Культурно-національна діяльність М.Грушевського в Галичині / Т. Гончарук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Філософія. – 2003. – № 11. – С. 117-121.